

VERKSAMHETSBERÄTTELSE CENTRUM FÖR NATURVÄGLEDNING 2012

Kursen Naturvägledning för yrkesverksamma i Uppsala ht 2012.

Inledning

Centrum för naturvägledning (CNV) har under 2012 bedrivit sin verksamhet inom ramen för ett förnyat avtal mellan SLU och Naturvårdsverket (2012 – 2015). Avtalet undertecknades i april. Beslutad verksamhetsplan från december 2011 (enligt tidigare avtal) reviderades delvis under våren i samråd med Naturvårdsverket.

CNV har under året varit bemannat med 3,4 tjänster. Eva Sandberg (100 %), Per Sonnvik (95 %), Anders Arnell (60 %), Lena Malmström (100 % t o m feb 2012) och Christina Svensson (80 % från och med maj 2012). Pella Thiel och Erika Hagegård har anlitats som konsulter för kortare projekt.

Verksamheten i sammanfattning

Ett samarbete om forskningsutveckling med den SLU-finansierade gästprofessorn Sam Ham och avdelningen för miljökommunikation vid Institutionen för stad och land har inletts.

En nationell konferens på tema *Människan och landskapet* har genomförts i samverkan med Naturhistoriska riksmuseet samt andra myndigheter och organisationer. Dessutom har flera seminarier/workshops samt en uppdragsutbildning, *Naturvägledning för yrkesverksamma*, genomförts.

CNV deltar i nationella och internationella samarbets- och samrådsgrupper samt bevakar löpande utveckling inom fältet. En större internationell konferens som äger rum i Sigtuna 2013 har planerats och förberetts under året. Ett projekt finansierat av Nordiska ministerrådet om naturvägledning för barn och unga samlade naturvägledare från hela norden för en workshop i Östersund.

I samarbete med ett nätverk av utbildare har ett förslag för en norm för utbildning av naturguider tagits fram. Fyra publikationer har producerats – en forskningsöversikt, en antologi om lärande för hållbar utveckling, en handledning om naturvägledning i skolan samt en rapport om utvärdering och besökarundersökningar.

1530 personer fanns vid årsskiftet 2012/2013 anslutna till CNV:s nationella nätverk.

Avvikelser från verksamhetsplan

I huvudsak har aktiviteterna under året genomförts i enlighet med verksamhetsplanen.

Naturvårdsverket har valt att be CNV avvakta med två processer:

- dels den satsning på utbildning för länsstyrelser och kommuner som planerades för länsstyrelsen och kommuner och som inleddes med enkät till målgruppen årsskiftet 2011 – 2012.
- dels det samråd/samarbete om utveckling av kvalitetssäkring av naturguider som planerades med friluftsförbundet och naturturismaktörer.

CNV valde också av resursskäl att tacka nej till ett planerat uppdrag om utvärdering av Naturskyddsföreningens projekt Skogen som klassrum.

STRATEGI FÖR FORSKNING

Professor Sam Ham från University of Idaho har under 2012 inlett sitt samarbete med CNV och Avdelningen för miljökommunikation på SLU. Sam Hams vistelse på SLU finansieras av August T Larssons gästforskarprogram. Sam besökte SLU under två månader 2012 och kommer att komma tillbaka under 2013 och 2014. I april 2012 deltog han vid CNV:s på besök i naturum i Kullaberg och Skrylle och fick därmed tillfälle att träffa både anställda vid naturum och personal från Naturvårdsverket. Sam togs också emot av Tyresta nationalpark och Rovdjurscentret De 5 Stora. Tillsammans med CNV var han praktiskt drivande i förberedelserna för och genomförandet av ett inspel om naturvägledning vid MMV6-konferensen enligt nedan.

Ett seminarium för anställda på SLU, ett för anställda på Naturvårdsverket samt möten med Avdelningen för landskapsarkitektur om möjlig forskningsamverkan genomfördes. Planering och möten skedde med företrädare för Avdelningen för miljökommunikation samt med representanter för Naturvårdsverkets avdelning för Analys och forskning. Sam gav också en föreläsning via Skype för studenterna på kursen Naturvägledning för yrkesverksamma. CNV planerade och samordnade dessa aktiviteter.

Ett förslag om naturvägledning som nytt strategiskt forskningsområde inför utlysningar 2014 sändes till Formas.

Professor Sam Ham och Thomas Hansson från Naturvårdsverket på besök i naturum Kullaberg.

UNIVERSITETSKURS

Naturvägledning för yrkesverksamma

Kursen, som genomfördes som uppdragsutbildning 2012, hade 25 deltagare och genomfördes med två träffar samt självständiga hemuppgifter. Kursen syftar till att ge verktyg att analysera och problematisera naturvägledningens metoder. Deltagarna får utveckla sin förmåga att kritiskt reflektera över erfarenheter kring naturvägledning och tillämpa olika metoder för kommunikation och ledarskap inom naturvägledning.

Utvärderingarna visar att deltagarna var nöjda med kursen. På frågan "Jag anser att helhetsintrycket av kursen är mycket gott" gav de i genomsnitt omdömet 4,9, där 5 är högst och motsvarar "Instämmer helt".

Lars Hallgren lektor från Avdelningen för miljökommunikation förbereder en föreläsning.

SEMINARIER och KONFERENSER

Applikationer och vevlådor – ny teknik för naturvägledning

Ett seminarium på tema *Ny teknik för naturvägledning* genomfördes den 20 februari. Intresset visade sig vara mycket stort och 90 personer deltog på Norra Latin i Stockholm. Seminariet följdes upp med ett nummer av Naturvägledaren på samma tema (se nedan).

”Interpretation as strategic communication in protected area management”

Konferensen *Monitoring and Management of Visitors in Recreational and Protected Areas* (MMV6) ägde rum på Djurönäset öster om Stockholm den 22 - 24 augusti. Närmare 250 personer från hela världen deltog. Svenska värdar var forskningsprogrammet "Friluftsliv i förändring". Målgrupp var forskare och förvaltare av skyddade naturområden.

CNV bidrog genom att i samarbete med gästprofessor Sam Ham arrangera en session på temat *Interpretation as strategic communication in protected area management*. Utöver en föreläsning på temat från Sam Ham presenterades forskningsprojekt från Kanada, Slovenien och Japan.

Sam Ham höll ett föredrag på samma tema för personal från Naturvårdsverket den 7 september.

Föreläsningar vid naturumträff

CNV höll en föreläsning om utvärdering av naturvägledning vid den nationella naturumträffen i Kristianstad den 9 – 11 oktober. Den innehöll ett konkret förslag på ett pilotprojekt för naturum 2013 om så kallad *thought listing*, som är en metod för att ringa in kvalitetsaspekter i besökarnas upplevelser. Ett projekt på temat förbereddes för att genomföras i samverkan mellan CNV och naturum under 2013.

CNV presenterade också sin verksamhet i allmänhet samt vid en uppföljande träff för förvaltare av naturum i Stockholm den 20 oktober.

Workshops vid Naturskoleföreningens jubileumskonferens i Söderåsen

CNV bidrog till hyllningarna av Naturskoleföreningen med två inslag i samband med Naturskoleföreningens 30-årsjubileum i Söderåsen i oktober. På temat *Skapa sammanhang – naturvägledning som lärande för hållbar utveckling* höll Sören Breiting från Århus universitet en föreläsning. Dessutom erbjöds en övning i forumteater med Carina Halvarsson som tidigare medverkat i CNV:s universitetskurs. Jubileet ägde rum den 11 oktober i anslutning till naturumträffen i Kristianstad. Naturskoleföreningen bjöd all personal från naturum att delta som ett led i strävan efter ökad samverkan.

Reviewingövning med Roger Greenaway utanför Naturhistoriska riksmuseet hösten 2012.

Människan i landskapet - kommunikation och delaktighet

Konferensen *Människan i landskapet - kommunikation och delaktighet* genomfördes den 15-16 november i samarbete med Naturhistoriska riksmuseet. Konferensen, som ägde rum på museet, handlade om möjligheter och metoder för kommunikation om naturen och kulturlandskapet samt om hur naturvägledning och kulturmiljöpedagogik kan bidra till demokrati och skapa delaktighet i planeringsprocesser. Drygt 130 personer deltog (med besökare från Norge och Tyskland). Utöver initiativ, planering, viss administration och värdskap tillsammans med museet så stod CNV själva för en välbesökt workshop med tema att *Avslöja landskapets gömda berättelser*. Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Sveriges Hembygdsförbund och Länsstyrelsen i Stockholms län stod också bakom konferensen.

Workshop Reviewing

CNV gav tillsammans med Naturskoleföreningen workshopen *Reviewing and Evaluation* på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm, i anslutning till konferensen *Människan i landskapet*. Ledare för workshopen var *reviewing*-experten Roger Greenaway från Skottland, som besökte Sverige för andra gången på uppdrag av CNV. 24 deltagare, varav fyra från Norge och Finland, fick prova på 13 metoder att i fält ta fram och ta vara på deltagares kunskaper och reflektioner. Roger Greenaway höll också en kortare workshop som en del av konferensen ovan.

PUBLIKATIONER

Naturvägledning i skolan – en handledning

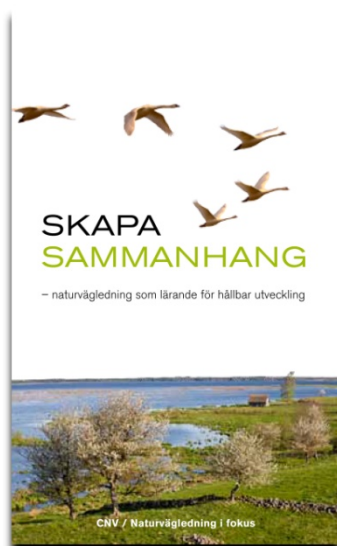
I skriften *Naturvägledning i skolan* som gavs ut i augusti beskrivs hur de nya styrdokument som infördes i skolan 2011 är relevanta för naturskolor och naturvägledare. Genom hela skolgången (inklusive förskolan) finns en ambition att barn och unga ska utveckla intresse och förståelse för natur, kretslopp och för hur människor, natur och samhälle påverkar varandra.

Utomhuspedagogikens arbetsätt gör det lättare att nå dessa mål men också flera av de övergripande mål som finns i läroplanerna. *Naturvägledning i skolan* togs fram i samarbete med Naturskoleföreningen.

Skapa sammanhang – naturvägledning som lärande för hållbar utveckling

Del tre i CNV:s serie Naturvägledning i fokus: *Skapa sammanhang – naturvägledning som lärande för hållbar utveckling* publicerades i oktober 2012. Skapa sammanhang är tänkt som en inspirations- och tankebok för alla som möter och kommunicerar med människor i och om naturen och kulturlandskapet. En bärande idé är att beskriva hur naturvägledning kan bidra till kunskap och känsla av sammanhang. Boken innehåller även reflektioner om naturvägledarens roll, ansvar och möjligheter att blicka framåt och bidra till lärande för hållbar utveckling.

Forskningsöversikt över naturvägledning

Rapporten "Forskningsperspektiv på naturvägledning" har tagits fram som ett led i arbetet med att initiera forskning om naturvägledning. Syftet är att inventera det befintliga forskningsläget och ge en översikt över svensk, nordisk och internationell forskning med relevans för utveckling och förståelse av företeelsen naturvägledning. Centrala frågor är:

1. Vilken forskning har bedrivits (i Sverige, övriga Norden, samt internationellt) som har relevans för utvecklingen och förståelsen av företeelsen naturvägledning?
2. Vad är naturvägledningens särart?
3. Vilka perspektiv är det som skiljer respektive enar de olika forskningsfält där naturvägledningsrelaterad forskning bedrivs?

I den avslutande syntesen diskuteras behovet av forskning inom naturvägledning med några förslag på ingångar. Elvira Caselunghe vid Avdelningen för miljökommunikation på Institutionen för stad och land vid SLU har tagit fram översikten på uppdrag av CNV.

Besökarnas röster – utvärdering av naturvägledning, besökarundersökningar, reviewing

En rapport om utvärdering trycktes i slutet av året. Rapporten syftar till att ge argument, fakta och tips för naturvägledare som vill veta mer om sina besökare och tillämpa utvärdering mer i sin verksamhet. Ur innehållet kan nämnas översikt och exempel på besökarundersökningar, hur man arbetar med uppföljning och utvärdering i skyddad natur och naturum i Sverige och Finland samt en genomgång av utvärderingsmetoder, praktiska råd och överväganden kring utvärdering. Det sistnämnda baseras till stor del på en översättning av en rapport från danska Friluftsrådet. Ett avsnitt om så kallad *reviewing*-teknik (se ovan) ingår också.

Nytryck av boken "Att skriva om natur"

Boken *Att skriva om natur* trycktes i en andra upplaga, denna gång i 500 exemplar. Första upplagan trycktes i 300 ex.

Avtal om översättning av ny lärobok

Ett avtal slöts med professor Sam Hams bokförlag *Fulcrum publishing* om översättningsrättigheter för hans bok "Interpretation – making and difference on purpose" som ges ut i USA våren 2013.

INFORMATIONSRARBETE

Webben – www.cnv.nu

Informationen på CNV:s hemsida hölls aktuell och uppdaterades löpande.

Naturvägledaren

Det tematiska informationsbladet *Naturvägledaren* gavs ut med tre nummer under året.

Tema *Ny teknik för naturvägledning* publicerades i april, tema *Naturvägledning och entreprenörskap* i juni och tema *Naturvägledning i närnatur* i december.

Nyhetsmail

Utskick till nätverket med aktuell information från Centrum för naturvägledning har getts ut vid fem tillfällen under året .

Övrigt infoarbete

Arbete har med hjälp av SLU:s kommunikationsavdelning påbörjats för att anpassa CNV:s grafiska profil till SLU:s nya grafiska profil.

SAMVERKAN OCH NÄTVERK

Sveriges Lantbruksuniversitet/Institutionen för stad och land

CNV stödjer den kinesiska master-studenten Hao Di, som under sommaren gjort en fallstudie av naturvägledning i Tyresta och som vårterminen 2013 kommer skriva en uppsats om naturvägledning, med koppling till såväl teori som praktik.

CNV höll en föreläsning om naturvägledning för landskapsarkitekturstudenter i mars.

CNV har engagerat sig i frågan om samverkan med omvärlden inom institutionen.

CNV har också deltagit i den arbetsgrupp som föreslagit ny prefekt för Institutionen för stad och land – Cecilia Waldenström tillträdde den 1 april.

Tyresta nationalpark

CNV har deltagit i planeringsmöte för utveckling och utvärdering av den blivande Tjäderstigen vid Tyresta by samt andra kommande utvärderingsprojekt.

Naturens år

CNV har deltagit arbetet inom samverkansgruppen Naturens år och de samrådsmöten som ordnats. CNV stod tillsammans med ArtDatabanken värd för möte med nätverket - tema *Hav och vatten* den 8 februari. CNV gav redan hösten 2011 ut ett nummer av naturvägledaren med tema *Hav och vatten* för att lyfta fram 2012 års tema.

Nordiskt samarbete: Naturvägledning för barn och unga

Ett projekt i syfte att utveckla naturvägledning för barn och unga med stöd från Nordiska ministerrådet har genomförts under året. En workshop i Tyresta för projektgruppen inledde arbetet. En förfrågan till naturvägledare om intresse för att delta i en utvecklande workshop i Östersund i september gick ut brett i respektive länders nätverk. Målet var att samla 25 - 30 exempel på bra naturvägledning från naturvägledare som sysslar med antingen bemannad eller obemannad naturvägledning för skola eller familjer i allt från skyddad till tätortsnära natur. Med särskilt fokus på att skapa engagemang och delaktighet. Bara från Sverige kom 26 intressanta förslag – fem av dem

kunde beredas plats i projektet. Vid en workshop i Östersund i september samlades utöver projektgruppen ett trettiotal utvalda naturvägledare från alla de nordiska länderna samt Färöarna och två experter som deltog för att stödja processen. Ett uppföljande och avslutade möte hölls i Noux nationalpark i Finland i slutet av november där delar av slutrapporten tog form. Rapporten som kommer att presenteras i serien "Tema nord" blir klar våren 2013. Danmark har stått för projektledning.

Intensiva gruppdiskussioner om naturvägledning för barn och unga pågick under två dagar på Jamtli i Östersund.

Nordiskt samarbete: Övrigt

CNV har haft löpande kontakter främst med de danska och norska kollegorna, med tonvikt på arbetet i International Ranger Federations nordisk-baltiska grupp som är inriktad på naturvägledning och som drivs från Danmark. En hyllning skickades via en deltagare från Naturskoleföreningen till Naturvejlederordningens 25-årsjubileum på Jylland i slutet av mars.

Finländska Metsähallitus har bidragit med ett kapitel i rapporten *Besökarnas röster*. Man ligger långt framme i Finland vad gäller besökarundersökningar och uppföljningsarbete.

Delar av den nordiska samarbetsgruppen träffades hos Statens naturoppsyn (SNO) i Trondheim i januari för planering av det gemensamma projektet och samverkan generellt.

CNV tog emot en delegation från SNO Norge i oktober – en föreläsning om uppbyggnaden av verksamheten vid CNV gavs och ett studiebesök vid Naturum Färnebofjärden arrangerades. Gruppen besökte också Naturvårdsverket.

KOMSA

Två telefonmöten med natur- och kulturkommunikationsgruppen, KOMSA, inom Naturhistoriska museers samarbetsorganisation (NAMSA) ägde rum under året. CNV deltog i NAMSAS:s höstmöte och besök vid Färnebofjärden i september. CNV är sammankallande för KOMSA.

KVALITETSSÄKRING

Nationell utbildningsnorm för naturguider

CNV har fortsatt driva arbetet med kvalitetssäkring av naturguider genom samråd med utbildare. Ett gemensamt arbete för att ta fram ett förslag på en nationell utbildningsnorm för naturguider har genomförts. Arbetsgruppen tog under året fram ett förslag på beskrivning av normen och diskuterade det med utbildare vid en träff i november på Sjöviks folkhögskola samt genom en remissrunda till utbildare under hösten. En uppdaterad normbeskrivning skickades på remiss under december till utvalda aktörer. Ett förslag för synpunkter skickades samtidigt ut till CNV:s nätverk.

CNV och Naturvårdsverkets gemensamma arbete med att involvera naturturism och friluftsförbund i arbetet med kvalitetssäkring har inte fortsatt under 2012. Naturvårdsverket har velat avvakta med detta samråd. Se punkten om avvikelser från verksamhetsplan ovan.

PLANERING FÖR NATURVÄGLEDNING

Naturvägledningsplan Åsnen

CNV bidrar som processledare för en planering för naturvägledningsarbetet i den blivande nationalparken i Åsnen. Arbetet är inspirerat av en amerikansk metod kallad 5M-metoden. Erfarenheter från processen ska stödja strukturerad planering av naturvägledning i skyddad natur generellt i framtiden. CNV har deltagit i flera möten med arbetsgruppen för Åsnens nationalpark: CNV har också bidragit till planering och genomförande av ett referensgruppmöte för lokala aktörer. Ett planeringsdokument för naturvägledning i Åsnen kommer att tas fram av CNV under 2013.

SAMORDNING MED NATURVÅRDSVERKET

En ny organisation för dialog och beslutsprocesser mellan Naturvårdsverket och CNV/SLU trädde i kraft under året. I det nya avtal som trädde i kraft från april betonas Naturvårdsverkets beställarfunktion mer i förhållande till den tidigare ordning när en av SLU:s rektor utsedd styrgrupp var stödjande och rådgivande i verksamhetens beslutsprocesser. Möten mellan Naturvårdsverket och kontaktpersoner för de tre avdelningarna och CNV/SLU för dialog och beslut om nya arbetsprocesser och projektbeställningar inför 2013 har genomförts vid sex tillfällen under året. Naturvårdsverket är sammankallande och ansvariga för organisation och genomförande av möten. CNV tillhandahåller underlagsmaterial.

ÖVERBLICKSANSVAR

Europeiska landskapskonventionen

CNV deltog vid KSLA:s seminarium om Europeiska landskapskonventionen den 9 februari. Den planerade konferensen *Människan och landskapet* presenterades.

Enkät om utbildning för myndigheter och naturvårdsstiftelser

En enkät till samtliga länsstyrelser om behov av stöd med utbildning / fortbildning inom naturvägledning genomfördes vid årsskiftet samt sammanställdes och skickades ut till berörda i slutet av januari. Slutsatsen var att det finns behov och intresse för en utbildningsinsats om naturvägledning för länsstyrelserna. Arbetet har dock inte drivits vidare under året. Se punkten om avvikelser från verksamhetsplan enligt ovan.

Referensgrupp om värdeskapande i skyddad natur

CNV deltog vid det nordiska EU projektet *Verdis* slutkonferens i Falkenberg den 30 maj. CNV har ingått i referensgruppen. Temat värdeskapande i skyddad natur har stark koppling till entreprenörskap och naturvård.

Interpret Europas konferens

CNV deltog med två föreläsningar vid Interpret Europas konferens i Pisa i Italien i maj med tema *Caring for nature and culture: interpretation as a management tool* som led i förberedelse inför 2013 års konferens i Sverige.

INTERNATIONELL KONFERENS I SIGTUNA

Förberedelser för den internationella konferensen "*Sharing our natural and cultural heritage: interpretation can make us citizens of the world*" i Sigtuna 2013 pågick under året i samråd med kollegor i Interpret Europe (Tyskland, Skottland) och National Association for Interpretation (USA och Kanada). CNV bidrog utöver övergripande planering med utredning om lämpliga lokaler, kontakt och överenskommelse med lokalt ansvariga organisationer för workshops (Stiftelsen Tyrestaskogen, Fastighetsverket, Skokloster, Biotopia, Uppsala universitet samt Vasamuseet). Postkonferensturer planeras till Birka, Ängsö nationalpark och Rovdjurscentret De 5 Stora.

UTVÄRDERING NATURUM

CNV deltog som sakkunniga i naturvägledning vid Naturvårdsverkets utvärderingsbesök av naturum i Kullaberg, Skrylle, Västervik, Kristianstad, Sommen, Kronoberg, Ammarnäs och Ånge under våren. Arbetet innebar utöver huvuduppgiften flera positiva synergieffekter och ökar CNV:s möjligheter att finna former för effektivt stöd till och samverkan med naturum. Professor Sam Ham deltog vid de två första besöken och kunde bidra med sina erfarenheter vid presentationen av utställningarna. En diskussion om behov av forskningsstöd för utvärdering av verksamheten initierades.

Marcus Nord från naturum Västervik och vattenskolan.

VARUMÄRKET SVERIGES NATIONALPARKER

CNV bidrog med en webbföreläsning inom ramen för naturvårdsverkets utbildning för länsstyrelsepersonal på tema "Världsledande pedagogik i Sveriges nationalparker" den 29 mars.

CNV deltog också vid Naturvårdsverkets möte för förvaltare av nationalparker den 13 november.

TANKESMEDJA FÖR FRILUFTSLIV

Vid tankesmedjan om friluftsliv vid Djurönäset i mars deltog CNV som en av samarrangörerna. CNV noterade att begreppet naturvägledning nu används av allt fler aktörer. CNV bidrog med att ordna en workshop om möjligheter och hinder för natur- och kulturturism med naturvägledning som affärsidé. Närmare 80 personer valde att delta vid CNV:s utomhusaktivitet på tema naturvägledning och hur man kan ta vara på deltagarnas erfarenheter. Dessutom bidrog CNV till planering och genomförande av en workshop på tema nationella kvalitetssäkringssystem, där CNV:s arbete på det området även kort presenterades. CNV:s verksamhet generellt presenterades också vid ett bokbord som bemannades i pauserna.

RÅDGIVNING NATURVÅRDSVERKET

CNV bidrog med ett föredrag om satsningen på naturvägledning i Sverige vid den danska Naturstyrelsens besök hos Naturvårdsverket i januari.

Synpunkter lämnades vid två tillfällen på den handbok om tillgänglighet som Naturvårdsverket nu tar fram i samarbete med Riksantikvarieämbetet.

ANSÖKNINGAR OM EXTERNA MEDEL

CNV gick i januari in som delsökande i en större europeisk ansökan inom EU:s Grundtvig-program genom ett samarbete som samordnats av Interpret Europe och universitetet på Malta. Syftet är att erbjuda gemensamma utbildningstillfällen inom *heritage interpretation* i Europa – deltagarnas resor och tid kan finansieras med EU-medel. Projektet beviljades ej medel. En förnyad ansökan förbereddes för 2013.

En lista med möjlig finansiering uppdaterades och en intern workshop om möjligheter genomfördes.

REMISSVAR

Skötselplan Tyresta

CNV har stått för SLU:s svar på remissen "Förslag till utvidgning m.m av Tyresta naturreservat samt ny skötselplan för Tyresta nationalpark och Tyresta naturreservat" i de delar som berör naturvägledning, information och friluftsliv. CNV argumenterade särskilt för att begreppet naturvägledning i högre grad bör föras in i beslut och skötselplan, eftersom det används i praktiken och ger en djupare förankring av kunskap och upplevelser än vad ren "information" gör.

NYA PROJEKT

Safariguider (förstudie)

CNV beviljades tillsammans med företaget *Skogens konung* medel från SMURF (medel för samverkan mellan universitet och näringsliv) för att göra en förstudie inför ett eventuellt projekt 2013. Projektet ska handla om att ta fram ett utbildningskoncept för safariguider för naturturismföretagare i Sverige. Initiativet kom från företagen *Skogens konung* samt Fair Travel. Projektet finansieras med EU-medel och administreras av SLU och Uppsala universitet tillsammans, betalar omkostnader och CNV:s arbetstid under förstudien.

KOMPETENSUTVECKLING

Eva Sandberg har genomgått SLU:s ledarskapsprogram om totalt 12 dagar under 2011 och 2012

Per Sonnvik, Eva Sandberg och Christina Svensson besökte Interpret Europes konferens i Pisa (se ovan) i maj 2013 som del i sin kompetensutveckling. Anders Arnell besökte konferensen Management and Monitoring of Visitors (se ovan).